

МАТЕРІЯЛИ, ТВОРЧІ ПОРТРЕТИ

Лілія Назар-Шевчук

ГЕРОЇ ХОРОВОЇ СПРАВИ:

на пошану 125-ліття заснування хорового товариства “Боян”

Українські герої – це висловники туги і праці багатьох поколінь. Вони завершують собою повторність і уяскравлюють традицію. Їхня особиста творчість – це завжди тільки одна сильна мелодія, що влітається у величний спів раси. Якщо б описати межі української духовності, то найкраще узяти музичний образ хорової пісні. На тлі потужного плаву стриманих голосів, що несе і провадить, вириває від часу до часу спів одного голосу, що, однак, швидко зникає в хоровому відвічному плаві мелодії.

Ю. Липа. Призначення України.

Інтродукція

Плекання співу в хорах, капелах, співочих товариствах було однією з улюблених справ українців, яка існувала від віків, можна б сказати “текла в жилах” українського народу, будучи осердям його музичного самовираження в незглибимій традиції гуртового співу. Цей фольклорний феномен породив інший не менш вражаючий феномен вже писемної культури, вивіт якого сконцентрувався в церковнопісенній традиції, що дала такі зразки хорової музики, які й досі не мають аналогів у світовій музичній культурі. Згадаймо хоча б розквіт церковного хорового співу в добу Середньовіччя чи Барокко з винятково багатими традиціями Успенського братства у Львові, гіпер-віртуозні партесні концерти, шедеври хорового концерту “золотої доби”. В період національного піднесення, державницьких змагань, що нуртували Галичиною впродовж XIX століття своєрідний “ментальний код” – хоровий спів – набрав значення національної ваги, захоплюючи найрізноманітніші верстви українства. Як “гриби після дощу” скрізь і всюди творилися хори, капели, співочі товариства, спів супроводжував і набирав емблематичної чинності сотень юнацьких, спортивних, мистецьких, просвітницьких, церковних, політичних товариств. В цьому контексті пригадалося кредо велелюдної “Просвіти”: «Піснею – до серця, а серцем – до Бога і України!» Так, власне “хоровим іміджем” була наділена неолічима кількість церковних хорів (мабуть, не було села, де б не існувала церква, й не було церкви, яка б не мала хору), хорових колективів культурно-просвітніх товариств, шкіл, гімназій, студентських організацій, ба, навіть певним відгомонам цехових ренесансно-барокових традицій були хори при ремісничих міських, селянських, торговельних спілках та підприємствах. Так хоровий спів виконував надважливу функцію національної консолідації українців, був фундаментальним об’єднуючим началом, під хоругвами якого гуртувалася, міцніла, зростала і реалізувалася ідея державності. На терені такої широко-закроєної амплітуди співочого єднання виникали щораз нові більше чи менше

чисельні спілки (зі статутами, визначеними цілями і завданнями, централізованою матеріальною базою), товариства, організації, під проводом яких цей повсюдний “броунівський рух” набирав організованого, цілеспрямованого та впорядкованого суспільного культурного, національного, політичного, економічного та державо-творчого значення. Одним з таких стало Хорове Товариство “Боян”, яке почало свою діяльність з 1891 року.

До історії та діяльності “Боянів”

Створення цього товариства (дата реєстрації “Львівського Бояна” Галицьким намісництвом – 1890 р.) без сумніву стало кульмінацією зусиль кількох поколінь українських діячів ХІХ ст. Ця подія спричинила заснування філій Товариства у містах Галичини і Буковини – процес, який найактивніше тривав протягом останньої декади ХІХ – початку ХХ ст. У 1903 р. на базі “Боянів” було утворено Союз співацьких і музичних товариств (від 1907 р. Музичне товариство ім. М. Лисенка). Станіслав Людкевич у статті «У сорокаліття Львівського Бояна» визнав галицькі “Бояни” «вершиною організаційного етапу діяльності хорових товариств». Тоді ж на базі Товариства було засновано і Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка, який опікувався фаховою музичною освітою, будучи поряд із Таємним українським університетом в 20-х рр. ХХ ст. і Богословською академією в 30-х рр. ХХ ст. єдиними суто українськими навчальними закладами вищого типу в Галичині зазначеного періоду. Членами Союзу стали Львівський, Коломийський, Стрийський, Станіславівський, Перемиський Бояни. Засновниками Союзу співацьких і музичних товариств і ВМІ були члени хорового товариства Боян, серед яких – В. Шухевич (етнограф, голова Союзу співацьких і музичних товариств), Р. Ганінчак (інженер, член правління Львівського Бояна, керівник музичного гуртка Бояна), О. Бережницький (правник, один із перших вчителів скрипки ВМІ), С. Федак (адвокат, заступник голови і диригент товариства Боян), Я. Вітошинський (диригент “Львівського Бояна”), Н. Вахнянин (засновник Львівського Бояна і перший директор ВМІ). 1913 року була створена Стрийська філія ВМІ ім. М. Лисенка, започаткувавши формування унікальної в той час музично-освітньої мережі в Галичині.

Якщо назвемо міста і містечка, в яких функціонував “Боян”, то постане доволі “густонаселена” культурна мапа: Львів, Бережани, Болехів, Борислав, Броди, Бучач, Вашківці, Вижниця, Городенка, Долина, Дрогобич, Заставне, Збараж, Золочів, Калуш, Кіцмань, Коломия, Копичинці, Перемишляни, Перемишль, Підгайці, Рогатин, Садгород, Самбір, Сокаль, Снятин, Станіславів, Стрий, Сянок, Тернопіль, Чернівці, Чортків, Яворів. Менш чи більш чисельні представництва “Бояна” створили цілу мережу музично-мистецьких осередків, які мали визначену мету та ставили перед собою конкретні завдання.

На початках в центрі уваги було збереження і плекання української пісні – ідея, що стала одним із головних поштовхів до створення хорового товариства “Боян”. Не випадково у статуті Львівського Бояна стверджено, що «ціллю товариства є плекання головно русько-національного співу, так хорального, так і сольного, а також музики інструментальної». Тоді ж Етнографічна комісія НТШ, поряд з активним функціонуванням національної вокальної спадщини у практиці хорів, забезпечувала наукове дослідження пісенного фольклору.

Фактично, хорове товариство Львівський Боян та його філії стали першою в Галичині спробою організувати українські музично-концертні інституції, а в силу традиції та можливостей, у своїй практичній діяльності воно зосередилося головно на хоровій творчості. Обсяг виконуваних хоровим товариством “Боян” творів українських композиторів, а також світової музики, не враховуючи народних пісень, є вражаючим: В. Барвінський, В. Безкоровайний, Д. Бортнянський, А. Вахнянин, Б. Вахнянин, А. Ведель, о. М. Вербицький, М. Вериківський, о. І. Воробкевич, С. Гулак-Артемівський, о. Й. Кишакевич, П. Козицький, Б. Кудрик, о. І. Лаврівський, М. Леонтович, М. Лисенко, С. Людкевич, о. В. Матюк, Н. Нижанківський, О. Нижанківський, П. Ніщинський, о. К. Стеценко, Г. Топольницький, П. Щуровський, Я. Яциневич; Й. С. Бах, Р. Вагнер, Г. Ф. Гендель, Е. Гріг, А. Дворжак, Ф. Мендельсон, Ф. Шуберт – це неповний перелік імен, враховуючи, що між цими композиціями були і потужні вокально-симфонічні хорові полотна – кантати, ораторії тощо.

Головні заслуги “Боянів” можна б окреслити кількома напрямками. Насамперед – це активізація і впорядкування українського музичного життя через систематичне проведення національно-патріотичних академій, концертів, музичних вечорів. Завдяки “Боянам” була виконана значна частина української музичної творчості (хорів а cappella, вокально-інструментальних композицій), введення її в мистецький обіг. Особливо важливою була підтримка масового музичного руху, зокрема організація перших музичних класів, шкіл (у Львові, Перемишлі, Станіславові, Тернополі, Коломиї), диригентських курсів (наприклад, “Тернопільський Боян” у звіті за 1910 р. твердив про проведення орієнтовно 10–20 диригентських курсів). Не менш цінною справою стало і видання музичних творів: нотні видавництва були при Львівському, Перемишльському, Станіславівському і Дрогобицькому Боянах. Зокрема, у 1892 р. Львівському Бояну було повністю передане нотне видавництво “Бібліотека музикальна”, засноване восени 1885 р. за ініціативи о. О. Нижанківського, К. Студинського, О. Партицького. Впродовж лише першого року діяльності було опубліковано 10 випусків музичних творів українських галицьких композиторів та М. Лисенка, що особливо цінував та всіляко підтримував І. Франко. В. Барвінський у статті 1932 року “Сорокаліття співочого товариства *Львівський Боян* у “Новому Часі” писав: «Історія діяльності, розвою чи хвилих занепадів *Бояна* се кусень історії нашого музичного життя й музичного доробку з його більше чи менше вартними досягненнями». Та з приходом радянської влади, діяльність цього товариства трагічно обірвалося.

Митрополит Ігор Возняк про соленізанта, Те Деум Віктора Камінського

Не викликає сумніву відданість галичан своїм питомим традиціям, про що свідчив повний зал слухачів у Львівській філармонії вечора 2 лютого 2016 року. Саме у цей вечір було проведено Урочисту Академію на пошану 125-річниці початку діяльності Львівського Бояну, який впродовж великого відтинку часу супроводжував духовний і національний поступ українців Галичини. Вагоме значення цього хорового Товариства підкреслив у своїй промові митрополит Ігор Возняк, який охопив широко закрені горизонти трагічного шляху українства

впродовж ХХ століття, з великим пієтетом та захопленням говорив про дух подвижництва, цілеспрямованого устремління до досягнення мети, дух національно-визвольних та просвітницьких ідей, які плекало це Товариство. Проводячи аналогії з нашим часом, Митрополит на прикладі історії та суті діяльності хорового товариства “Боян” переконливо виявив животворну силу традицій та необхідність їх продовження і розвитку для сьогодення. Особливо гостро в святочній промові відчувалися актуальні питання духовної та національної консолідації через сферу мистецтва, яке є могутнім чинником у розвитку самосвідомості українців. Митрополит промовляв мудро, просто, щиро, звертаючись до людей з якоюсь особливою теплою, і мимоволі зринав образ, на який взується чи не все галицьке (і не тільки) духовенство, інтелігенція, кращі представники суспільства. В цьому контексті прозвучало й ім'я митр. Андрея Шептицького – великого мецената і дбайливого опікуна нашого мистецтва культури. Невипадково саме фундація “Андрей”, яка провела велику кількість духовно-мистецьких акцій по всій Україні з нагоди вшанування 150-літнього ювілею Митрополита Андрея Шептицького, зокрема в особі одного з найактивніших її очільників Михайла Перуна, стала ініціатором цих урочистостей і за сприяння департаменту з питань культури ЛОДА.

Вдалим доповненням Академії було виконання оркестрового фрагменту Те Деум з ораторії Віктора Камінського до текстів Андрея Шептицького в опрацьованні Ірини Калинець “Іду. Накликую. Взиваю” у виконанні оркестру академічної капели “Трембіта”, що надало урочистостям особливої духовної піднесеності.

Сила цієї прославної молитви була не в гучності, натомість більше асоціювалася з образами вільного псалмодування вечірніх молитв, коли досягається повнота довіри та адорування на словах “Світло тихе святої слави”. В. Камінський, очевидно, виходячи з трактування цього гимну з відчутною долею психологізму, пропонує слухачам шлях до відкриття власної самості, так званий *self experience* – *шлях до себе*. Ймовірно, досягнення такої близької дистанції зі слухачем було спричинене і питомо ментальним типом самовираження – кордоцентричним, сердечним рівнем сприйняття і спілкування. Однак, доволі насичена густа фактура струнного оркестру, як і зрештою тип багатоголосого прочитання (композитор вдало використовує лише інтонами-відблиски з церковних напівів, інтонацій народних пісень) у множинності калейдоскопічних, які в єдності творять “збірне”, сповнене внутрішньої цільності музичне полотно. Попри всю індивідуалізацію, жанрова етимологія визначає Те Деум як гимн, у якому найвище виявляється здатність людської природи у прославі і подяки Творцю.

Музика цього гимну є частиною ораторії на присвяту митр. Андрею Шептицькому, який став символом Української Греко-католицької Церкви. Варто нагадати, що твір виник в перше десятиліття виходу УГКЦ з підпілля, яка відроджувалася з руїн і мовчання. Чи ж міг передчувати митр. Андрей, що чекає його Церкву і вірних, які страшні випробування випадають на їх долю, як і долю львівських “бояністів”, багато з яких зложили життя по тюрмах і засланнях чи в боях за Україну, багато з яких доля розкидала по цілому світі, багато з яких, пригадуючи Церкву і Бога лише з закритими вустами, німо могли, навіть в найтрагічніших обставинах, перед лицем смерті, при тотальному безбожництві лише подумки, глибоко у серці все ж співати “Тебе Бога хвалим”.

“Боян” у візії Ігора Калинця. Поетико-музичні обрії симфонії-кантати Калинця – Камінського “Україна. Хресна дорога”.

Виступ Ігора Калинця – видатного українського поета-шестидесятника, лауреата Державної премії ім. Шевченка, однієї із знакових фігур галицького мистецького простору – надав урочистій події особливого виміру. Торкнувся нашої давнини, вивчаючи значення слова “боян”, що побутувало на українських землях з часів Київської Русі і яким називали епічних співців, що стали прообразами майбутніх кобзарів. Будителі національної ідеї й організатори хорового Товариства не випадково адорували це ім’я, підкреслюючи не лише його суспільно-культурну значимість велетенської історичної тяглості, його епічний розмах, але й утверджували ідею соборності України.

Тож не випадково симфонія-кантата В. Камінського до текстів І. Калинця “Україна. Хресна дорога” у виконанні капели “Трембіта” під батуту М. Кулика стала обраницею для проведення ювілею. Ця монументальна композиція була створена ще 1991 року, а її прем’єрне виконання стало вагомою подією у мистецькому середовищі Галичини. В перші десятиліття незалежності України, коли щойно скресла крига тоталітаризму і наvertалася так старанно затерта пам’ять трагічної історії нашого народу, цей твір став одкровенням. В ньому забриніли грані і живих особистих почуттів від пережитого, і монументального загальнолюдського виміру (бо доля кожного народу на землі – це невід’ємна частка вселюдства), і символічно-філософського осмислення, і поетично-метафоричного бачення, і суті непроминальних духовно-релігійних констант.

Беручись за втілення такої складної теми, композитор, захоплений поезією І. Калинця, звертається до кількох збірок різних років, komponуючи струнку драматургічну вертикаль, яка укладається в розгорнену чотиричастинну композицію: частина I – “Страсті” (з циклу “Тренос над ще однією хресною дорогою” 1970 р.), частина II – “Реквієм” (“Церква” 1963 р.), частина III – “Некрополь” (з циклу “Обеліски диму” 1970 р.), частина IV – “Визволене слово” (з циклу “Сковорода” 1973 р.).

Кожна з частин містить своєрідне програмне наповнення, проте у складній смислово-семантичній формі, продиктованій багатством і насиченістю образно-метафоричних символів, густими поліфонічними сплетіннями ідейно-драматургічних ліній, ядерно-сконцентрованими, майже що мозаїчними переблисками поетичних рефлексій, сповнених при тім живими, емоційно-пульсуючими почуттями, натхненною душевною наснагою і глибокими внутрішніми переживаннями. “Складністю” Калинцевої поезії є її поліплощинність, змістова ж наповненість кожної з площин наділена настільки об’ємним і глибоким асоціативним рядом, що мимоволі виникає враження строматів. Цей жанр поезики практикувався у ранньохристиянській ораторії та патристиці. Винятковими стали “Стромати” (килими з клаптиків) Климента Александрійського – мовні мозаїки з невеликих віршованих творів, сповнені глибокої символіки та високої естетики.

Кода

А поки Via Dolorosa – Хресна Дорога України триває... І ми вслухаємося в новини з фронту, намагаючись підтримати чим можна наших воїнів, щиро молячись за їх життя і голосимо-ляментуємо за загиблими... Важкий, хресний час... Люди в залі плакали, і за тими колишніми “бояністами”, і за теперішніми героями, не втраючи попри все надії на майбутнє. Але вкотре історія, як у випадку з численними хорами товариства Боян, вчить нас – пам’ять повертається і повертає собі своє. Є речі незнищенні, про що і свідчила ця академія.

2016 рік, можна справедливо вважати роком “Бояну”, відбулося багато хороших акцій. А ця перша урочиста Академія продемонструвала своєрідний зріз духовно-культурних маєтностей України, репрезентований її достойниками і митцями найвищої проби – поетом Ігорем Калинцем, композитором Віктором Камінським, хором і оркестром капели “Трембіта” під батугою Миколи Кулика. Відповідаючи на нелегкі виклики часу, непросту ситуацію в житті держави, трагічні події – наперекір усьому – цей музично-поетичний вінок на пошану до 125-ліття заснування Товариства Львівський Боян заслуговує найвищої хвали та подяки його авторам і виконавцям. Офіра цієї грандіозної Молитви, присвяченої пам’яті величнього та трагічного чину Львівського Бояну та неpolічимості усіх, хто був до нього причетний, торкалася водночас і сьогодення України, і її майбутнього, бо “всі дороги...”, навіть найдовші, найкривавіші, найболючіші, всі Хресні Дороги рас і народів, і кожної людини зосібна ведуть до світла Воскресінь...

